

**«ДЖЕНК ВЕ ИНСАН ТАКЪДИРИ.
Абкъар Абдураимовнынъ такъдири акъкъында
архив весикъа»**

иджадий иш

**Ишни азырлады:
Сеитмеметова Улькера
КъДж ДБОМ «КЪИБИГИ»
7-В сыныф талebesи**

Акъмесджит шеэри

2020

Дженк – тарихнынъ къоркъунчлы ве дешетли саифесидир. О, нидже-нидже инсан ве къоранталаргъа гъам, кедер, олюм, сакъатлыкъ, ёкъсузлыкъ, козьяш, терен дерт, фелякет, бахтсызлыкъ кетире. Экинджи Джиан дженки 75 йыл эвельси битти, амма дженк излери даа силинмеди, къара дженк хаберлери эп кельмекте.

Нидже йыллар кечсе де, дженк иштиракчилерининъ такъдири акъкъында араштырмалар девам этмекте. Мен де бизим къорантамызгъа айт олгъан бойле бир араштырма акъкъында икяе этмек истейим. Меним икяем Абхаиров Мунир къартбабамнынъ къартбабасы Абдураим Абкъар, онынъ такъдирине ве нидже йыллар кечкен сонъ, торунлары алгъан фаджиалы дженк хаберине багъышлана.

Бираз кечмишке далайыкъ... 1895 сенеси сентябрь 12 куню, Керич ярымадасында ерлешкен эски Къоджанкъы коюнде Абдураим ве Макъсуде адий къырымтатарларнынъ къорантасында дёртюджи бала – Абкъар дюньягъа кельди. Къорантада энди Абзаир, Сайде, Мусфире балалар осюп кельмектелер, Абкъардан сонъ бир къач йыл кечип, кендже огъул Абазий дюньягъа келеджек.

Къоранта башы Абдураим деде, нидже къырымтатарлар киби, пек ишкыр, тертипчи инсан эди, онынъ элинде ун дегирмени, бир къач аты, сыгъыры, къою ве арпа-богъдай сачкъан топрагъы бар эди. Йыллар кечти, балалар осьти, уйкен несиль омюрден кетти, янъы несиль аяткъа кирди, окъуды, аят дерслерини алды.

Къырым тарихы эр даим мусибетлерге толу эди. Чарлар тахттан эндирильди, чешит-тюрюлю акиметлер бири-бирини денъиштирди, дженклер, инкъиляплар, ачлыкъ, хорлукъ эп къайта-къайта адий къырымтатарларнынъ башына кельди, беля кетирди. Большевиклер заманында Абдураим деденинъ къорантасыны «кулак», яни зенгин оларакъ таныдылар. Уйкен огълусы Абзаир къорантасыны къорчаламакъ ве сакъламакъ ичюн бутюн мал-мулькюни устуне алып, «кулак» олып

Архангельскке сюрюн этильди. Кучь ве эмек иле эльде этильген кьорантанынь бутюн зенгинлиги советлер акимиятининь элине кечти. Кучюк кьардашлары исе эллерине «вольная», яни сербест яшамагъа имкян берген весикъа алып, Къоджанкы коюнден кетмеге меджбур олдылар. Керич шеэринде ве башкъа койлерде озь аятыны девам этмеге тырыштылар.

Йыллар кечкен сонъ Абкъар къартдеде Къоджанкыгъа къайтты, эв кьурды, Левазе адлы кызынен эвледи, 1926 сенеси январь 25 куню олар огълан баланынь ана-бабасы олдылар, адыны Эдем кьойдылар. О, чокъ йыллар кечкен сонъ, Мунир къартбабамнынъ бабасы оладжакъ. Аджджы ве хайырлы куньлер олгъан омюр девам этти. Абкъар къартдеде колхозда механик оларакъ чалышты, 1930-джы сенелернинъ башында агъыр хасталыкътан омюр аркъадашы вефат эте, огълусынен экиси бири-бирине тутунып, яшайышларыны девам этелер.

1941 сенеси дженк башланды. Абкъар къартдедем 46 яшында, биринджи сырада дженкке алынмайып, партизанларгъа кьошулды, баскъынджыларгъа кьаршы куреш алып барды. 1941 сенесининъ сонъунда джебэге алына ве бундан сонъ Абкъар къартдеденинь изи джоюла. Бельки, мектюп язгъандыр, озь акъкъында хабер бергендир, амма шу акъта ич малюматымыз ёкъ.

1944 сенеси халкъымыз къарт-яш демейип, озь ана топрагъындан сюрюн этильди, дженк битти, амма кырымтатар халкъы гъалебени гьурбетте кьаршылады. Мудхиш дженк ве сюрюнлик ёллары, ят ерлерде кыйын яшайыш халкъымызны ипратты, чокъ шейлер, бильгилер, инсанлар, весикъалар, аиле дегерликлери гъайып олды. 75 йыл девамында кьорантамыз Абкъар къартдеде, онынъ такъдири акъкъында ич бир шей бильмеди.

Бир къач йыл эвельси анамнынъ эмджеси – Экрем Абхаиров – къартбабамыз акъкъында малюматларны <https://www.obd-memorial.ru> сайтында кыдырмагъа башлады ве акъикый муджизе олды – алманларнынъ архивлеринде сакълангъан весикъа тапылды. (Менбаа <https://www.obd-memorial.ru/html/info.htm?id=300557255>). Бу фаджиалы весикъа аилемизнинъ

кедерли дегери олып калды ве Абдураим Абкъар къартдедемнинъ такъдири акъкъында тариф этти.

Весикъагъа коре, о, 1942 сенесининъ июль 11 куню Ворошиловград (шимди Луганск) шеэрининъ янында джебэ урушларында немселернинъ къолуна эсир тюшти. 1943 сенесининъ январь айында «ШТАЛАГ 367» лагерине кетирильди. 1943 сенесининъ март 6 куню эсирликте вефат этти.

Кунюмизде, архивлер ачылгъан сонъ, джебэ урушлары ве дженк эсирлери акъкъында бильгилер мейдангъа чыкъмагъа башлады. «ШТАЛАГ 367» лагерь акъкъында малюм та белли олды.

Шталаг (алман тилинден къыскъартылгъан – Stammlager) – алман сиялы кучълерининъ лагерьлери. 367-джи шталаг Полониядаки Варта озени янында эски Ченстохау (шимди Ченстохова) шеэринде ерлешкен эди, 1939 сенесинден башлап ишлетильди, 1941 сенесининъ сентябрь айындан 1944 сенесининъ август айына къадар совет ордусында хызмет эткен арбий эсирлерни къабул эте эди. Дженк теткъикъатчыларынынъ бильдиргенине коре, анъылгъан муддет ичинде мында мудхиш шараитлерге даянмайып, ачлыкътан, хасталыкътан 17 бинъ арбий эсир эляк олды я да къуршунгъа тизильди. Оларнынъ арасында бизим къатдедемиз – Абдураим Абкъар эди.

Лагерьде эляк олгъан арбий эсирлер лагерь этрафында балабан чукъурларда комюле эди. 1947-1951 сенелери Ченстохова шеэриндеки Куле мезарлыгъында къардашлыкъ мезарларына гъайрыдан дефн этильдилер. Абкъар къартдедемнинъ сонъ мекаяны узакъ Полонияда экен.

Миллий ве аилевий тарихларында пек чокъ къара саифелер бардыр. Биз – яш несиль буны бильмек ве хатырамызда даима тутмакъ керекмиз, чюнки бу саифелер кечкен несиллеримиз, баба-деделеримизнен багълыдыр. Кечмишимизни унутмамакъ, бильмек ве оны огренмек – яш несильнинъ эсас вазифелеринден бири олмалы.

Малюмат алынгъан менбалар:

1. <https://www.obd-memorial.ru/html/info.htm?id=300557255>
2. Stalag 367 Tschenstochau // <http://war15.ru/pages/history/captives/stalag367/>

3. Шталаг 367 Ченстохово // <http://www.sgvavia.ru/forum/78-436-1>
4. Нацистские лагеря в Польском генерал-губернаторстве / Шталаг-367 в городе Częstochowa/Ченстохова // <http://voenspez.ru/index.php?topic=5909.0>